

Krzysztof Mielcarek

Historyczny wymiar Jezusa i Jego Ewangelii : sześćdziesiąt lat badań biblistów KUL

The Biblical Annals 3/1, 109-118

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Historyczny wymiar Jezusa i Jego Ewangelii. Sześćdziesiąt lat badań biblistów KUL

The Historical Aspect of Jesus and His Gospel. The Sixty Years
of Research of Biblical Scholars from KUL

KRZYSZTOF MIELCAREK

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
adres: Aleje Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: krzysztof.mielcarek@kul.lublin.pl

SUMMARY: The paper contains a history of the biblical research conducted at the John Paul II Catholic University of Lublin that has dealt with the quest for historical Jesus and with the historical approach to the Gospels. The author gives a broad panorama of the of Polish scholars' contribution to that topic over the last six decades. Because of his exceptional impact on the Polish scholarship in these matters a distinct place of honour has to be ascribed to Rev. Prof. Józef Kudasiewicz.

KEYWORDS: historical Jesus, Gospels' historicity, The Institute of Biblical Studies

SŁOWA KLUCZE: Jezus historyczny, historyczność Ewangelii, Instytut Nauk Biblijnych

Naukowa dyskusja dotycząca historyczności Jezusa i Ewangelii trwa już ponad dwieście pięćdziesiąt lat¹. Biblistyka polska uczestniczy w tym dialogu w dużo skromniejszym zakresie czasowym, bo dopiero od końca XIX w.², ale jej osiągnięcia nie powinny być pomijane. Instytut Nauk Biblijnych KUL ma szczególne powody, by przypomnieć o polskim wkładzie w badania nad historycznością Ewangelii, ponieważ nestor polskich biblistów, ks. prof. Józef Kudasiewicz, przez kilka dekad porządkował dokonania zachodniej myśli biblijnej i na gruncie polskim skutecznie bronił zarówno wiarygodności Ewangelii, jak i osoby samego Jezusa. Ze względu na jego wyjątkową rolę w tej dziedzinie artykuł zostanie podzielony na trzy części. W pierwszej zostaną krótko omówione najważniejsze głosy biblistów z KUL-u, wyartykułowane w większości do czasu ukazania się kluczowych pozycji J. Kudasiewicza. W drugiej będzie omówiony dorobek naukowy mojego Mistrza. W trzeciej zaś – przegląd najnowszej literatury na ten

1. Zwykle początki poszukiwań na temat Jezusa historycznego wiąże się z postacią Hermanna Samuela Reimarus (1694-1768).
2. Zob. „Apologia bóstwa i historyczności Jezusa w biblistyce wielkopolskiej XIX i XX wieku”, *Verbo Domini servire*. Opuscula Ioanni Cantio Pytel septuagenario dedicata (red. F. Lenort – T. Siuda) (Opuscula Dedicata 2; Poznań 2000) 245-255.

temat ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką w polemikach z uczonymi podważającymi obecnie prawdziwość Ewangelii odegrał ks. prof. Henryk Witczyk.

I. Początki badań i drobne przyczynki

Pierwszą publikacją na KUL-u poświęconą kwestii Jezusa historycznego był zapis wystąpienia ks. prof. Feliksa Gryglewicza, wydany w formie broszurowej w 1955 r., zatytułowany *Jezus postać historyczna*, będący obroną wartości historycznej Ewangelii³. Dwa lata później ukazało w tej samej serii jego kolejne opracowanie pt. *Chronologia życia Chrystusa Pana*⁴, będące próbą zarysowania historycznego tła Ewangelii. Autor omawia kolejno cel i źródła chronologii życia Jezusa, kwestię daty Jego narodzenia, okoliczności śmierci Heroda, a także okresu panowania jego i jego synów, problematykę wizyty magów, spisu Kwiryniusza, pobytu Jezusa w Egipcie. Zajmuje się również uzgodnieniami chronologicznymi dotyczącymi początku działalności Jezusa i dniem Jego chrztu oraz czasem budowy świątyni. W ostatnich paragrafach autor próbuje określić, jak długo trwała publiczna działalność Jezusa, kiedy został ukrzyżowany i podać przybliżoną datację okresu Jego życia.

Mniej więcej dwie dekady od czasu ukazania się przyczynków F. Gryglewicza swoje systematyczne opracowanie na temat chrystologii przedstawił o. prof. Hugolin Langkammer OFM⁵. Jego popularnonaukowe studium wydane w formacie kieszonkowym zawiera w pierwszej części omówienie poszczególnych tytułów chrystologicznych występujących w Ewangeliach synoptycznych oraz formuł zawartych w hymnach *Corpus Paulinum*⁶. Natomiast część druga, zatytułowana *Chrystologia pośrednia*, rozpoczyna się wprowadzeniem, które jest już ściśle związane z badaniami nad historyczością Jezusa. Autor omawia w nim kolejno napięcie między kerygmatem o Chrystusie a Jezusem historycznym, problem autentyczności przypowieści Jezusa, jego wypowiedzi, aklamacje („Abba” i „amen”) oraz formułę „Ja zaś wam powiadam”⁷. W dalszej części rozdziału przedstawia również kwestię stylu, gatunków literackich, a także fenomenu judaizmu i chrześcijaństwa jako potencjalne kryteria dotarcia do autentycznego Jezusa i Jego

³ Zob. F. Gryglewicz, *Jezus postać historyczna* (Wykłady i Przemówienia 35; Lublin 1955).

⁴ F. Gryglewicz, *Chronologia życia Chrystusa Pana* (Wykłady i Przemówienia 38; Lublin 1957).

⁵ H. Langkammer, *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu* (Wrocław 1976). Ten sam materiał, ze zaktualizowaną bibliografią, znalazł się w szerszym opracowaniu pt. *Obraz Jezusa Chrystusa w świetle Nowego Testamentu* (Rzeszów 2009) 37-62.

⁶ Zob. Langkammer, *U podstaw chrystologii*, 1-168.

⁷ Zob. Langkammer, *U podstaw chrystologii*, 169-190.

nauczania. W końcowej części książki pojawia się szereg uwag na temat istotnych wymiarów działalności Jezusa (powołanie uczniów, stosunek do bogactwa, własności i rodziny, wezwanie do niesienia krzyża oraz tradycje eucharystyczne) i zarys tła dotyczącego judaizmu⁸. W późniejszym czasie H. Langkammer opublikował jeszcze inne teksty związane bezpośrednio ze studiami nad historycznością Ewangelii lub osobą Jezusa⁹.

Niemal równoległe z książką H. Langkammera swój artykuł pt. *Jezus historii a Chrystus wiary* opublikował ks. prof. Kazimierz Romaniuk (pracownik KUL-u do listopada 1976)¹⁰. Jak sam zaznaczył we wstępie, jego studium dotyczy przede wszystkim namysłu nad kwestiami metodologicznymi ówczesnych badań. Autor rozpoczyna je od prezentacji zachodnich uczonych, których rozstrzygnięcia zapłodniły dyskusję na dziesięciolecia (D.G.A. Calvert, G. Dellling, B. Gerhardsson, D. Greenwood, E. Guttgemans, H. Jellouschek, J. Jeremias, E. Käsemann, K. Kertelge, R. Kieffer, F. Mussner, F. Neugebauer, H. Riesenfeld, J. M. Robinson, J. Roloff, H. Schürmann, R.H. Stein, G. Strecker, P. Stuhmacher, W.O. Walker), a następnie przechodzi do ustalenia kilku ważnych warunków wstępnych. Określa Nowy Testament, a szczególnie Ewangelie, mianem „jedynego źródła wiedzy o Jezusie”¹¹, a następnie zauważa konieczność uwzględnienia specyficznego historycznego kontekstu, w którym informacje były przetwarzane¹², oraz motywacji towarzyszących powstawaniu tradycji. Kolejny paragraf jest omówieniem przekazów na temat słów Jezusa. Najpierw przedstawia w nim czynniki, które mogły wpłynąć na zniekształcenie nauki Jezusa i ograniczyć kontekst historycznych wydarzeń, następnie, w drugiej części, uzupełnia je kryteriami pozytywnymi, gwarantującymi „niezmiennność tego przekazu”¹³. W odniesieniu do czynów rozróżnia wydarzenia i ich opisy, podkreślając zaangażowany

- 8 Skrócowa bibliografia ujawnia, że w części dotyczącej dyskusji nad historycznością Jezusa i Ewangelii głównym źródłem autora były opracowania J. Gnilki, M. Lehmana i J. Kudasiwicza; zob. Langkammer, *U podstaw chrystologii*, 289.
- 9 Zob. H. Langkammer, „Problem świadomości posłannictwa Jezusa Chrystusa w świetle Nowego Testamentu”, *QS* 5/8 (1998) 57-66; tenże, „Słowa i czyny Jezusa «w mocy». Problem nowości Jezusa”, *W służbie wartościom*. Księga pamiątkowa poświęcona księdzu biskupowi profesorowi dr. hab. Kazimierzowi Ryczanowi z okazji 60-lecia urodzin (red. R. Kamiński [i in.]) (Kielce 1999) 345-352; tenże, „Świadomość zbawczego posłannictwa Jezusa Chrystusa”, *Biblia o odkupieniu* (red. R. Rubinkiewicz) (Lublin 2000) 129-142; tenże, *Historia czasów Starego i Nowego Testamentu* (Wrocław 2007).
- 10 Zob. K. Romaniuk, „Jezus historii a Chrystus wiary”, *RTK* 23/1(1976) 39-48. Jest to najprawdopodobniej jego ostatni artykuł napisany w czasie pracy w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, ponieważ od jesieni 1976 r. autor przeniósł się do Warszawy.
- 11 Zob. Romaniuk, „Jezus historii a Chrystus wiary”, 40.
- 12 Za F. Mussnerem („Wege zum Selbstbeusstsein Jesu”, *BZ* 12 [1968] 161-172) proponuje wyróżnić 3 okresy w życiu Jezusa: 1) pierwszy tryumf działalności galilejskiej; 2) kryzys misji i czas odrzucenia; 3) wydarzenia popaschalne i czas Kościoła.
- 13 Romaniuk, „Jezus historii a Chrystus wiary”, 43.

charakter tradycji ewangelijnej. Dopiero wówczas zapoznaje polskiego czytelnika z pięcioma istotnymi kryteriami umożliwiającymi dotarcie do postaci Jezusa historycznego (autentycznego środowiska, niesprzeczności przekazów na temat słów i czynów Jezusa, wielorakiego poświadczenia, wyłączności, czyli oryginalności nauki Jezusa i „odwrotnej kontroli”¹⁴). Konkluzją opracowania jest pozytywna opinia na temat stale doskonalonych metod, które, wbrew nielicznym opiniom¹⁵, pozwalają na dotarcie do Jezusa historycznego.

Do ważnych głosów z KUL-u z lat 80. należy zaliczyć opracowania ks. prof. Jana Szłagi, który w ramach badań nad Ewangelią i Dziejami Apostolskimi odwoływał się do problematyki historycznej. Wyrazem bliższego zainteresowania omawianą tematyką są jego dwa artykuły w ramach pracy zbiorowej pt. *Studio lectionem facere*, której był współredaktorem¹⁶. Pierwszy z nich nosi tytuł *Historyczność Jezusa Chrystusa*¹⁷, a drugi *Jezus – Mesjasz czy uzurpator?*¹⁸. Już jako biskup diecezji pelplińskiej opublikował także tekst pt. *Historyczna prawda genealogii Jezusa Chrystusa według św. Mateusza*¹⁹, ale, jak sam stwierdza w pierwszym przypisie, zajmował się tą problematyką dużo wcześniej²⁰.

Do historycznych badań nad Ewangelią, przynajmniej w pewnym zakresie, należy zaliczyć także kilka monografii i artykułów innych pracowników INB KUL. Ks. prof. Waldemar Rakocy opublikował popularno-naukową książkę pt. *Faryzeusze. Historia – Ewangelie*²¹, która nawiązuje do jego rozprawy habilitacyjnej pt. *Obraz i funkcja faryzeuszy w dziele Łukasowym (Łk-Dz). Studium literacko-teologiczne*²². Elementy studiów nad historycznością Ewangelii spotkać można także w rozprawie ks. dra hab. Stanisława

14 Dosł. „Gegenkontrolle”, co pewnie lepiej można by przetłumaczyć: „kontr-kontrola”, „przeciw-kontrola” lub „kontrola wzajemna/wtórna”.

15 Autor powołuje się na W. Schimthalsa i G. Streckera. Zob. Romaniuk, „Jezus historii a Chrystus wiary”, 48.

16 *Studio lectionem facere* (red. S. Łach – J. Szłaga) (Materiały Pomocnicze dla Seminariów i Ćwiczeń z Biblistyki; Lublin 1978).

17 J. Szłaga, „Historyczność Jezusa Chrystusa”, *Studio lectionem facere* (red. S. Łach – J. Szłaga) (Materiały Pomocnicze dla Seminariów i Ćwiczeń z Biblistyki; Lublin 1978) 69-73.

18 J. Szłaga, „Jezus – Mesjasz czy uzurpator?”, *Studio lectionem facere* (red. S. Łach – J. Szłaga) (Materiały Pomocnicze dla Seminariów i Ćwiczeń z Biblistyki; Lublin 1978) 150-152.

19 J. Szłaga, „Historyczna prawda genealogii Jezusa Chrystusa według św. Mateusza”, *Analecta Cracoviensia* 27 (1995) 303-313.

20 Szłaga, „Historyczna prawda genealogii Jezusa Chrystusa według św. Mateusza”, 303; por. tenże, „Typy genealogii biblijnej”, *RTK* 33/1 (1984) 115-117; tenże, „Genealogie biblijne”, *EK* (Lublin 1989) V, k. 941-942.

21 W. Rakocy, *Faryzeusze. Historia – Ewangelie* (Jak Rozumieć Pismo Święte 13; Lublin 2002).

22 W. Rakocy, *Obraz i funkcja faryzeuszy w dziele Łukasowym (Łk-Dz). Studium literacko-teologiczne* (Lublin 2000).

Haręgi²³, który zajmował się więzią między Jezusem i Jego uczniami, a także przyczynki ks. dr hab. Mirosława Wróbla poświęcone tradycji Janowej²⁴. Wprost tematem historyczności Jezusa, chociaż raczej skrótowo, zajmował się ks. dr hab. Stefan Szymik²⁵. Z kolei ks. prof. Antoni Paciorek prowadził badania nad historycznością znaków Jezusa²⁶, a także nad przypowieściami w ich kontekście historycznym²⁷. Opublikował również oryginalne opracowania albumowe poświęcone Ewangeliom dzieciństwa, męce Jezusa i Jego cudom, wydane we współpracy z historykami sztuki²⁸. Elementy dyskusji na temat historyczności Jezusa i Ewangelii zawarł w swoim doktoracie także autor niniejszego opracowania²⁹.

2. Dokonania ks. prof. Józefa Kudasiewicza

Jeszcze podczas studiów w Rzymie (1958–1961) J. Kudasiewicz zafascynował się nauką dyskusją na temat historyczności Ewangelii i samego Jezusa. Wspominając o tym w jednym z wywiadów, stwierdził, że bez niej trudno byłoby wyobrazić sobie konstytucję *Dei Verbum* w dzisiejszym kształcie³⁰. Niedługo po powrocie do Polski opublikował ważny artykuł, który zapowiadał jego przyszłe zainteresowania pt. *Powstanie i historyczność Ewangelii*

- 23 Zob. S. Haręga, *Jezus i Jego uczniowie*. Model chrześcijańskiej formacji w Ewangelii według św. Marka (Lublin 2006).
- 24 M.S. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół*. Studium egzegetyczno-teologiczne czwartej Ewangelii (J 9,22; 12,42; 16,2) (Studia Biblica 3; Kielce 2002); tenże, *Antyjudyzm a Ewangelia według św. Jana*. Nowe spojrzenie na relację czwartej Ewangelii do judaizmu (Lublin 2005).
- 25 S. Szymik, „Historyczność Jezusa Chrystusa. Dzieje Apostolskie. List do Hebrajczyków”, *Jezus Chrystus. Ikona historii i wiary* (red. R. Dziura) (Źródła i Monografie 260; Lublin 2004) 22-23, 26-27.
- 26 A. Paciorek, „Cuda Jezusa – pojęcie, historyczność, hermeneutyka”, „*Potrzeba, by On wzrastał, a ja się umniejszał*” (J 3,30). Księga pamiątkowa ku czci śp. księdza profesora Józefa Homerskiego (Tarnów 2008) 151-161.
- 27 A. Paciorek, „Historyczno-diachroniczne podejście w interpretacji przypowieści Jezusa”, *Trud w Panu nie jest daremny* (por. 1 Kor 15,58). Studia ofiarowane księdzu profesorowi dr. hab. Janowi Załęskiemu w 70. rocznicę urodzin (red. W. Linke) (Niepokalanów 2010) 445-460.
- 28 Zob. A. Paciorek, *Gdy Jezus narodził się w Betlejem...* Ewangelia dzieciństwa z komentarzem teologiczno-biblijnym i ikonograficznym (komentarz teologiczno-biblijny A. Paciorek, komentarz ikonograficzny U.M. Mazurczak) (Lublin 2005); tenże, *Męka Pana naszego Jezusa Chrystusa według św. Mateusza*. Z komentarzem teologiczno-biblijnym i ikonograficznym (komentarz teologiczno-biblijny A. Paciorek, komentarz ikonograficzny A. Kramiszewska) (Lublin 2007); tenże, *Tobie mówię, wstań. Cuda Jezusa w Ewangeliach* (komentarz teologiczno-biblijny A. Paciorek, komentarz ikonograficzny A. Kramiszewska) (Tarnów 2009).
- 29 Zob. K. Mielcarek, *Jezus – ewangelizator ubogich* (Warszawa 1994).
- 30 Zob. A. Wysocka – K. Mielcarek, „Rozmowa z ks. Józefem Kudasiewiczem”, *Dzieci soboru zadają pytania* (red. Z. Nosowski) (Warszawa 1993) 269-271.

w *dyskusji soborowej*³¹. Od czasu tej publikacji właściwie nieprzerwanie zabierał głos w omawianej dziedzinie naukowej, podejmując polemikę z przedstawicielami niemieckiej teologii liberalnej (H. Gunkel, M. Dibelius, M. Käbler, R. Bultmann) i propagatorami laickiej interpretacji Pisma Świętego (Z. Poniatowski i Z. Kosidowski). W swojej twórczości nie ograniczał się jednak tylko do polemik, ale posiłkując się osiągnięciami najnowszych badań biblijnych, świadomie formułował zasady katolickiej nauki dotyczącej historycznej prawdy Ewangelii.

Zgodnie z treścią instrukcji Papieskiej Komisji Biblijnej o historycznej prawdzie Ewangelii J. Kudasiewicz wyróżnia trzy etapy formowania się Ewangelii (słowa i czyny Jezusa, nauczanie apostoelskie i redakcję ewangelistów), uwzględniając przy tym ważne aspekty przeobrażeń, którym podlegało oryginalne orędzie Jezusa. Zdaniem kieleckiego biblisty mimo istniejących oczywistych ograniczeń, z którymi spotyka się współczesny czytelnik Ewangelii, nie należy odrywać popaschalnej wiary pierwotnego Kościoła od ziemskiej działalności Jezusa. Głęboki związek uczniów z Mistrzem z Nazaretu już na etapie jego ziemskiej działalności jest gwarantem istnienia wewnętrznej głębokiej więzi nauczania Jezusowego i kerygmatu pierwotnego Kościoła. Wprawdzie apostołowie i ewangeliści dokonywali niezbędnych modyfikacji Jezusowego przekazu, dostosowując go do potrzeb słuchaczy, celów liturgicznych i katechetycznych, a wiele wydarzeń reinterpretowali w świetle wydarzeń paschalnych, to jednak ich przekaz w sposób wiarygodny oddaje ducha i istotę nauczania samego Jezusa.

Wykorzystując elementy współczesnej metody historyczno-krytycznej, J. Kudasiewicz dystansuje się od jej filozoficznych założeń w wydaniu liberalnym. Podkreśla natomiast wagę uwzględniania w analizie tekstu gatunków literackich, tzw. *Sitz im Leben*, a także literackiej analizy tekstu. Jednocześnie zdecydowanie przeciwstawia się historycznemu sceptycyzmowi i socjologicznemu modelowi bezimiennej masy odpowiedzialnej za powstanie Ewangelii, tak charakterystycznym dla myśli R. Bultmanna. Szczegóły na temat poglądów J. Kudasiewicza znaleźć można w jego licznych publikacjach, a zwłaszcza w książkach: *Biblia – historia – nauka*³², *Jezus historii*

³¹ J. Kudasiewicz, „Powstanie i historyczność Ewangelii w dyskusji soborowej”, *RBL* 21/1-2 (1968) 1-24. Podobny tekst ukazał się w tym samym roku w pracy zbiorowej opublikowanej w Krakowie; zob. J. Kudasiewicz, „Powstanie i historyczność Ewangelii”, *Idee przewodnie soborowej Konstytucji o Bożym Objawieniu* (red. K. Wojtyła [i in.]) (Kraków 1968) 121-152. Por. także: tenże, „Powstanie, historyczność i rodzaj literacki Ewangelii”, *Wstęp do Nowego Testamentu* (red. F. Gryglewicz) (Poznań 1969) 53-111; tenże, „Dawne i współczesne ujęcie historyczności Ewangelii”, *AK* 72 (1969) 427-444.

³² Zob. J. Kudasiewicz, *Biblia – historia – nauka*. Rozważania i dyskusje biblijne (Kraków 1978).

a *Chrystus wiary*³³ oraz *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*³⁴. Materiały z tych książek znalazły się następnie w rozdziale *Wstępu do Nowego Testamentu*³⁵ wydanej pod redakcją ks. prof. Ryszarda Rubinkiewicza.

O aktualności podejmowanej przez J. Kudasiewicza tematyki świadczy również wydana w zeszłym roku książka pt. *Jezus i Ewangelie w ogniu dyskusji*³⁶, w której znalazło się wiele wcześniejszych dociekań naukowych profesora z KUL-u. W pierwszej części poświęconej osobie Jezusa i Jego historii J. Kudasiewicz przedstawia m.in. genezę zagadnienia „Jezus historii a Chrystus wiary”, poczynając od H.S. Reimarus, poprzez prekursorów metody morfokrytycznej (M. Dibelius, R. Bultmann), aż po reprezentantów polskiego laickiego nurtu badań (Z. Kosidowski i Z. Poniatowski), który był radykalizacją twierdzeń myśli zachodniej. Autor słusznie stwierdza, że zachodni, luterkański kontekst rozwiązań morfokrytycznych wciśnięty w gorset ideologii marksistowskiej zupełnie nie przekonuje. Dalej zajmuje się kwestią mitologizacji postaci Jezusa, prezentując ważniejszych krytyków R. Bultmanna (Ch. Dodd, O. Culmann, H. Riesenfeld, R. Riesner). Ich dokonania jasno ukazują, że dotarcie do postaci Jezusa historycznego na podstawie przekazu Ewangelii jest możliwe i wiarygodne. Nowa hermeneutyka w wydaniu anglosaskim (J.M. Robinson) i niemieckim (F. Fuchs) wykazała, że przepowiadanie pierwotnego Kościoła jest kontynuacją kerygmatu samego Jezusa. Niemiecka teologia systematyczna (W. Pannenberg, J. Moltmann) również odniosła się krytycznie do bultmannowskiej próby odrywania historii od wiary. Swoje głos w dyskusji nad historycznym Jezusem mieli także marksiści (M. Machoveč, V. Gradovsky, E. Bloch, R. Garaudy), których poglądy stopniowo ewoluowały od skrajnego sceptycyzmu historycznego na temat Jezusa do próby uzgodnienia jego orędzia z filozofią marksistowską. Polska reprezentacja marksistowskich pisarzy jawi się na tym tle jako epigoni skrajnych pobultmannowskich ujęć. W trzecim rozdziale J. Kudasiewicz podejmuje się skrótovej analizy genezy Ewangelii w ich ostatecznym kształcie. Przedstawia trzyetapowy proces ich powstawania (Jezus, apostołowie, ewangeliści), który nie tylko wyjaśnia

33 Zob. J. Kudasiewicz, *Jezus historii a Chrystus wiary* (Jak Rozumieć Pismo Święte 3; Lublin 1987). Materiały do książki zostały opublikowane już wcześniej w skróconej wersji; zob. tenże, „Jezus historii a Chrystus wiary. Aktualny stan debaty”, *RTK* 33/1 (1986) 53-68. Zob. też: tenże, „Ewangelie dzieciństwa Jezusa – historia czy legenda?” i tenże, „Cuda Jezusa”, *Studio lectionem facere* (red. S. Łach – J. Szłaga) (Materiały Pomocnicze dla Seminariów i Ćwiczeń z Biblistyki; Lublin 1978) 134-140 i 153-158.

34 Zob. J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj* (Biblioteka „Więzi” 53; Warszawa 1986). O wartości tej książki świadczy fakt, że w 2006 r. ukazało się jej trzecie wydanie, a kilka lat wcześniej również jej angielskojęzyczne tłumaczenie; zob. J. Kudasiewicz, *The Synoptic Gospels today* (New York 1996).

35 *Wstęp do Nowego Testamentu* (Poznań 1994).

36 J. Kudasiewicz, *Jezus i Ewangelie w ogniu dyskusji* (Kielce 2011).

powody istniejących dzisiaj różnic między nimi, ale także zdecydowanie broni jedności nauczania Jezusa z przekazem pierwotnego Kościoła. Autor podkreśla przy tym, że historyczne wypowiedzi Jezusa (*ipsissima verba Jesu*) nie zawsze są tożsame z przekazem danego ewangelisty, ale jego wiarygodność umożliwia dotarcie do nich poprzez odpowiednie kryteria badawcze. Na podstawie systematycznych badań tego typu powstało już wiele syntez Jezusowego orędzia (W.G. Kümmel, J. Jeremias, L. Goppelt, J. Gnilka).

Dorobek naukowy J. Kudasiewicza zajmuje również znaczący segment drugiej części książki. Autor polemizuje w nim z poglądami Z. Kosidowskiego, autora *Opowieści ewangelistów*. Fakt, że ostatnie (trzecie) wydanie tej książki miało miejsce w 1983 r., może prowadzić do błędnego wniosku, że jest to dyskusowanie z cieniami tych, którzy dawno odeszli do lamusa. Wystarczy jednak odwiedzić fora propagatorów ateizmu, żeby się przekonać, że opracowania Z. Kosidowskiego nadal czyta się w Polsce z estymą godną świętej księgi³⁷. Warto zatem, by współczesny czytelnik potrafił właściwie ocenić jego „prometejskie” rozstrzygnięcia.

Kolejne trzy rozdziały drugiej części zaczerpnięto z jego książki *Biblia – historia – nauka* i omawiają kolejno nauczanie Soboru Watykańskiego II na temat historyczności Ewangelii, problem historyczności tzw. Ewangelii dzieciństwa oraz zagadnienie taumatycznej działalności Jezusa. Żaden z nich nie stracił ze swej aktualności, a autor przedstawia je z charakterystyczną dla siebie jasnością i uporządkowaniem. Podkreśla w nich związek treści ewangelicznych z historią Jezusa i wyjaśnia biblijne znaczenie Jego znaków.

3. Najnowsze polemiki

Przemiany społeczno-polityczne po 1989 r. przyniosły nowe wyzwania dla biblistyki. Dawną ideologię marksistowską zastąpiła nowa, znacznie subtelniejsza fala sekularyzmu i liberalizmu, które starają się wykluczyć Boga nie tylko z nurtów ludzkiej myśli, ale także, a może przede wszystkim, z codziennej egzystencji człowieka³⁸. Sekularyzm i indywidualizm zaczął wdierać się głęboko nawet w struktury samego Kościoła, co zaowocowało dysydenckimi postawami wśród wielu kapłanów. Ponieważ niektórzy z nich byli również znanymi teologami i autorytetami w swoich środowiskach, doszło do poważnego zamieszania o charakterze moralno-doktrynalnym. Na

³⁷ Na stronie racjonalista.pl opis pozycji zaczyna się następująco: „Podstawowa, klasyczna pozycja krytycznej biblistyki. Lektura obowiązkowa” (sic!).

³⁸ Por. Jana Paweł II, *Ecclesia in Europa*, 9.

gruncie biblistyki najbardziej uwidocznił się on w sporze o osobę Jezusa. Zgodnie z przekazem ewangelistów jest On Chrystusem i Synem Bożym, ale wielu współczesnych myślicieli próbuje Go sprowadzić do roli żydowskiego wędrownego nauczyciela, działacza społecznego lub rewolucjonisty. Za znak czasu można uznać fakt, że w Polsce nurt ten jest dziś najbardziej reprezentowany przez byłego katolickiego księdza prof. Tomasza Węclawskiego, znanego dzisiaj jako Tomasz Polak, pracownika Pracowni Pytań Granicznych na wydziale UAM w Poznaniu. Poglądy T. Polaka nabrały rozgłosu zwłaszcza po jego rezygnacji z kapłaństwa w marcu 2007, a następnie po akcie apostazji w styczniu kolejnego roku. Autor propagował je przede wszystkim w artykułach publikowanych w internecie³⁹, ale także w „Tygodniku Powszechnym” w ramach teologicznej debaty pt. „Zrodzony, a nie stworzony”, poświęconej bóstwu Jezusa i wiarygodności Nowego Testamentu⁴⁰.

Ks. prof. Henryk Witczyk podjął się polemiki z byłym katolickim teologiem fundamentalnym najpierw na łamach „Tygodnika Powszechnego”, a następnie we wspomnianej wyżej książce wydanej we współpracy z J. Kudasiewiczem. Polemice z T. Polakiem poświęcony jest zwłaszcza piąty rozdział pierwszej części książki, w którym H. Witczyk analizuje wiarygodność i spójność tezy poznańskiego uczonego o „trzech przegranych” Jezusa, zaproponowanej w ramach wykładów pt. „Uniwersum wczesnych chrześcijan”⁴¹. Prezentując poglądy T. Polaka o porażce Jezusa w wymiarach ziemskiej działalności (mesjanizm), śmierci na krzyżu (soteriologia) i złożenia do grobu (zmartwychwstanie w cielesności), autor obala w sposób systematyczny poszczególne tezy. Przy okazji wykazuje również ich fundamentalną zależność od poglądów G. Theissena. Okazuje się jednak, że T. Polak jest w swoich twierdzeniach o wiele bardziej radykalny od profesora z Heidelbergu, którym się inspirował. Kolejną polemikę z T. Polakiem autor podejmuje w drugiej części książki, która została poświęcona historyczności Ewangelii. Odnosząc się do twierdzeń poznańskiego teologa, kwestionuje jego pojęcie Ewangelii jako fantazmatu. Wykazuje, że koncepcje nauczania i postawy życiowej Jezusa jako anarchizmu wobec archaicznych co do charakteru przepowiadania i egzystencji Kościoła, przejęte od G. Theissena, są oparte na metodologicznych błędach, które zostały szczegółowo

39 Zob. http://www.graniczne.amu.edu.pl/PPGWiki/wiki/UniwersumWczesnychChrzescijan?s_kin=raw (aktualnie niedostępne). Zob. też rozszerzoną z wersji „Tygodnika Powszechnego” polemikę Grzegorza Strzelczyka i Tomasza Węclawskiego „«Uniwersum wczesnych chrześcijan». Uwagi krytyczne”, *ŚSHT* 42/1 (2009) 171-180 oraz artykuł A. Maliny, „Węclawskiego interpretacja Ewangelii”, *ŚSHT* 42/1 (2009) 181-196.

40 W debacie wzięli udział: ks. S. Rabiej, ks. G. Strzelczyk, P. Augustyniak, ks. H. Witczyk, abp J. Życiński, ks. H. Seweryniak; T. Węclawski (Polak), ks. R. Nakonieczny, ks. J. Prusak i P. Milcarek; zob. http://tygodnik.onet.pl/14,49,zrodzony__a_nie_stworzony,temat.html.

41 Zob. przyp. 39.

i precyzyjnie wyliczone⁴². Przedstawiono także przy okazji alternatywne propozycje interpretacyjne.

W czwartym rozdziale pierwszej części H. Witczyk zapoznaje czytelnika z tzw. trzecim etapem badań nad Jezusem historycznym. *Third quest* jest zjawiskiem skomplikowanym i wielonurtowym, dlatego autor przedstawia go w kilku paragrafach, omawiając kolejno postać Jezusa w kontekście judaizmu (A. Geiger, G. Vermes, W. Bousset, E.P. Sanders, N.T. Wright) i hellenizmu (R. Funk, M.J. Borg, D. Crossan), a następnie odnosząc się do badań uwzględniających podejścia socjologiczne (G. Theissen), polityczne (R. Horsley) i nurt neo-liberalny (reprezentanci *Jesus' Seminar*, H. Koester). Mimo niewątpliwych zasług przedstawicieli tego kierunku w odsłanianiu kolejnych ważnych wymiarów historycznego Jezusa, autor słusznie podkreśla, że ich podejście apriorycznie wyklucza jakkolwiek związek Jezusa z Nazaretu z Chrystusem wyznawanym w wierze Kościoła apostołskiego.

Podsumowanie

Współczesna biblistyka polska ma wielu kompetentnych uczonych zajmujących się problematyką Jezusa historycznego i historyczności Ewangelii. Można w pewnym sensie powiedzieć, że punkt ciężkości przesunął się wyraźnie z Instytutu Nauk Biblijnych KUL na rzecz innych ośrodków naukowych, co, podkreślmy to bardzo wyraźnie, jest świadectwem pozytywnego rozwoju polskiej biblistyki. Jednakże rola biblistów z KUL-u w naukowym dialogu na temat historycznej wiarygodności Ewangelii i w poszukiwaniu Jezusa historii jest z pewnością nadal znacząca. Oceniając retrospektywnie drugą połowę XX w., a zwłaszcza rangę dokonań ks. prof. Józefa Kudasiewicza, trudno oprzeć się wrażeniu, że bez niego i jego naukowej twórczości świadomość chrześcijan w Polsce byłaby znacznie uboższa, a wyzwania, wobec których stoją dziś teologowie fundamentalni i bibliści, byłyby większe i trudniejsze do rozstrzygnięcia. Nowe pokolenie lubelskich uczonych kontynuuje tę chlubną tradycję.

⁴² Autor w dużej mierze wykorzystał tu bardzo dobrze uporządkowane rozstrzygnięcia A. Maliny, zob. „Węclawskiego interpretacja Ewangelii”, *ŚSHT* 42/1 (2009) 181-196.